

KLASSİK PUBLİSİSTİKA SƏNƏTKARLIQ MƏKTƏBİDİR

SAMMARY

This article presents the research problems such as topic, poetic, the actuality for the modern epoch of the classical publicism. The scientific analyse of the creativity of the famous publicists of press history is the main topic of the article. The authors made the large analyse around the oriental world, Muslim world and in this context Azeri environment in the creativity of these publicists.

The specific features of the characteristics of the writer's publicisim against the background of publicisim of newspaper, journal are analysed in the article. The historical facts of the classical publicist are presented as the art lessons for today.

Keywords: publicist, journal, newspaper, modern

Azərbaycan klassik publisistikası öz tematikası, mövzu dairəsilə həmişə maarifçiliyə, xalqın, millətin özünüdərk prosesinin güclənməsinə xidmət etmişdir. Azərbaycanın yaradıcı ziyalıları publisistik sözün gücünü daha çox qiymətləndirmişlər. Əlbəttə, "sözün təsir qüvvəsinin harda güclü olması zənni bu ziyalıları ədəbi yaradıcılığın bütün növlərini sınaqdan keçirməyə sövq etmişdir". (1.4). Bütün bunlar isə öz əksini mətbuatda tapmışdır. Ona görə də "millətin tərəqqisində, milli şüurun oyanışı və milli özünüdərk prosesində ... mətbuatın özünəməxsus yeri var". (2.6). Publisistika, jurnalistika, bu sahəyə gec ayaq açsa da, ziyalıları yaradıcılığın bu növündən məhsuldar istifadə etmişlər.

İnkaredilməz faktıdır ki, Azərbaycan klassikasında insanı, cəmiyyəti kamilləşdirən ən güclü ədəbi vasitə uzun müddət bədii söz olmuşdur. Böyük Nizaminin, Nəsiminin, M.F.Axundzadənin və digər klassik söz ustalarının bədii tematikası insanı kamilləşdirmək və estetik təsir vasitəsilə cəmiyyəti maarifləndirmək işinə misilsiz xidmət göstərmişdir. Azərbaycan ziyalısının öz estetik idealarını gerçəkləşdirmə yolunda uzun əsrlər boyu bədii sözə üstünlük verməsi zamanın, dövrün və mühitin sənətkara diktəsindən doğmuşdur. Bəlkə buna görədir ki, yaradıcılıq növünün bizdə çox erkən başlamış poeziya dövrü və onun populyarlığı indinin özündə belə davam etməkdədir. Dahi Nizaminin "Xəmsə"sində qoyulan insan və cəmiyyət, insan və zaman və s. kimi ədəbi və əzəli problemlər əslində publisistikanın predmeti olsa da, sənətkar öz sözünü nəzmlə - o zaman yayılmağa daha çox imkanı olan poeziya ilə demişdir.

Mətbuatın yaranması və geniş arenaya çıxması, bununla da sənətkar sözünün tirajlanma imkanının genişlənməsi publisistikanın iştak, funksional xarakterini gündəmə gətirdi. Amma publisistika nə qədər böyük gücə malik olsa belə, günün - məhz bu günün aktual problemlərini gündəmə gətirməsi xarakteri uzun müddət bir çox sənətkarın yənə də ona deyil, bədii sözə öz tutmasını şərtləndirdi. Təsəffüf deyildi ki, "Molla Nəsrəddin" ədəbi məktəbinin əsas nümayəndələri də daha çox bədii sözə müraciət edir, "aralarındakı məfkurə və sənətkarlıq yaxınlığını" (3.6.) burada xüsusi göstərirdilər.

Bədii sözün estetik təsir gücü bütün zamanlarda özünü təsdiq etmiş və sənətkar da çox zaman məhz özünü təsdiq arzusunu yaradıcılığın bu növü ilə gerçəkləşdirmişdir. Mətbuat və kütləvilik imkanı dünya düzəninə bu məqamını xeyli dəyişməyə səbəb olmuşdu. Mətbuatın özünü təsdiqi ilə, bir ictimai institut olaraq formalaşması ilə ən güclü bədii söz ustaları da bu ictimai institutun bel sütununu təşkil edən publisistikadan - günün aktual problemlərinin həllinə yönələn bu yaradıcılıq növündən kənar qala bilməzdilər. böyük ingilis şairi Con Milton yaşadığı əsrin ən mükəmməl poeziya nümunələri ilə İngiltərədə məşhur idi. XVIII əsrin birinci yarısında İngiltərə

parlamentini qarşısında senzura əleyhinə söylədiyi və sonralar çap etdirdiyi publisistik "Areopogitika" əsəri onu yaşadığı ölkənin hüdudlarından çox-çox uzaqlarda da məşhurlaşdırdı.

Azərbaycan ictimai-humanitar fikrinin korifeyi M.F.Axundzadə "Kəmalüddövlə məktubları" əsəri ilə daha çox fundamentalıq qazanmışdır. XIX əsrin sonu - XX əsrin əvvəllərində Avropada qəzet, jurnal dünyasının yaratdığı imkanlar isə Azərbaycanın da qabaqcıl yaradıcı ziyalıların sözü birbaşa ünvanı çatdıran publisistikaya meylini gücləndirdi. Publisist sözün H.Zərdabi, Ə.Ağaoğlu, Y.V.Çəmənəminli, C.Məmmədquluzadə, Ö.F.Nemanzadə, Ü.Hacıbəyov, M.Ə.Rəsulzadə, Ə.Hüseynzadə ... kimi elə ustaları yetişdi ki, ədəbi yaradıcılığın bu növü cəmiyyətdə ən güclü təsir vasitəsinə çevrildi. Bu böyük sənət fədailərini zamanın yetirdiyi mətbuat ortaya çıxardı. Çünki publisistikanın yeni qadir qüvvəsi yalnız mətbuat vasitəsilə özünü göstərə bilərdi. Çünki "hər ölkənin mədəniyyətinin inkişafı onun ədəbiyyatının inkişafı ilə bağlı olduğu kimi, hər millətin siyasi vəziyyəti də onun mətbuat azadlığı ilə bağlıdır". (4) Deməli, söhbət həm də azad mətbuatdan gedir.

Azərbaycanın yaradıcı ziyalıların XX əsrin əvvəllərində publisistikaya güclü meyli məhz onların öz idealarını xalqa çatdırmaq işində məktəb səviyyəsinə yüksəldi. "Şərqi-Rus", "Həyat" kimi qəzetlərin, "Füyuzat", "Molla Nəsrəddin" kimi jurnalların ortaya çıxması ilə böyük vüsət aldı. "Azərbaycanda milli mətbuatın yaradılmasının 125 illiyi haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanında bütövlükdə mətbuatın, xüsusi olaraq "Molla Nəsrəddin" jurnalının xalq həyatındakı roluna verilən qiymət klassik publisistikanıza və publisistlərimizə verilən qiymət kimi dəyərləndirilə bilər: "Mütərəqqi ideyaların cərcısı olan "Molla Nəsrəddin" jurnalı müstəmləkəçilik siyasətini, geriliyi, mövhumatı amansız satıra atəşinə tutur, Azərbaycan dilinin saflığı uğrunda ardıcıl mübarizə aparırdı... "Molla Nəsrəddin" dövrünün mühüm siyasi hadisələrinə əsas diqqət verir, milli oyanış prosesinə xidmət edirdi". (5)

Bu tipli jurnallar və qəzetlər öz ətrafına ən fəal publisistləri toplayırdı. Əlbəttə, XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan ədibləri hələ də bədii sözə, bədii sənətə önəm verirdilər. ancaq C.Məmmədquluzadə molla-nəsrəddinçilər publisistikasının qüdrətini tez duydular və buna xüsusi diqqət yetirdilər.

Yuxarıda adlarını çəkdiyimiz ədiblərin jurnalistikadakı fəaliyyətləri sübut edir ki, publisistika özünü xalq söz deməyin, milli ideyaları gerçəkləşdirməyin ən güclü vasitəsi kimi göstərən bir zamanda klassikləşir və onun problemə, mövzuya sənətkarlıq baxışı böyük məktəbə çevrilir. C.Məmmədquluzadə hələ XX əsrin lap əvvəllərində dogma dilimizin təhlükədə olduğunu, erməni xislətinin axır bir gün Azərbaycan üçün faciələrə gətirib çıxaracağını, imperiya siyasətinin milli zərbələr hazırladığını özünün "Azərbaycan", "Bizim obrazovannılar", "Axund və keşişin vəzi" və s. kimi onlarca dəyərli publisistik əsəri ilə, Üzeyir Hacıbəyov xalqın maariflənməsinə, qəflət yuxusundan oyanmasına xidmət göstərən "Bir firəng ilə söhbətim", "Nəyimizin vaxtıdır?", "Təəssürat", "Fitnələr qarşısında", "Düşmənlərimizin fəaliyyəti", "Qarabağ haqqında" tipli yazıları ilə, N.Nərimanov "Yalnız əldən səs çıxmaz", "Bədsir özünü zülsəy etdiniz", "Həftə fəryadı", "Göz yaş tökdürən cəzirə", "Bir az da utanmaq lazım" ... kimi məqalələri ilə, Ö.F.Nemanzadə "Dərdimiz və dərmanımız", "Dəvət", "İmtahan", "Köməkləşəlim", "Millətperəstlik zamanıdır", "Məzlum ən böyük zalumdur" jurnalist düşüncələri ilə, Ə.Hüseynzadə "Türklər kimdir və kimlərdən ibarətdir?", "Ey qələm!" əsərləri ilə, Əhməd bəy Ağaoğlu "İslam və qadın", "Tənbellik mikrobu", "Tatar qadınlarının beşik mahnıları", "Mən kiməm" yazıları ilə, Y.V.Çəmənəminli "Azərbaycan muxtariyyəti", "Müstəqilliyimizi istəyiriksə" məqalələr silsiləsi ilə publisistikanın bütün zamanlar üçün aktual olan klassik nümunələrini yaratmışlar. Adətən belə yazıçı və jurnalistlərin bu tip əsərləri "xoşbəxt yaradıcılıq nümunələri" (6.36.) kimi qiymətləndirilir.

Cəsarətlə demək olar ki, təkcə Molla Nəsrəddin ədəbi məktəbinin nümayəndələri özlərinin ölməz publisist əsərləri ilə ədəbiyyatın bu sahəsində sədəyr sayılacaq yüzlərlə nümunələr ortaya qoymuşlar. Öz tematikasına, qalır ki, Azərbaycanın milli dəyərinə, millətə və onun

özünə dərkinə göstərdiyi xidmətlərə görə XX əsrin klassik Azərbaycan publisistikası nümunələrinin sovet dövründə yenidən çapına dəmir senzura qadağaları imkan verməmişdir. M.Ə.Rəsulzadənin, Ü.Hacıbəyovun milli oyanışla bağlı yazıları XX əsrin əvvəlləri Azərbaycan mətbuatının saralmış səhifələrində qalmışdı. Qarabağa erməni iddialarını, tariximizin erməni "alimləri" tərəfindən saxtalaşdırılmasına elmi-publisistik dəlillərlə xalqa analatmağa çalışan Üzeyir Hacıbəyov publisistikasının bu mövzudakı nümunələri 1918-1920-ci illərdə həmin yazıların dərc olunduğu "Azərbaycan" qəzeti ilə birgə arxivin zirzəmilərinə atılmışdı.

Bu aktual və millət dərdi ilə yüklü publisistikasına görə C.Məmmədquluzadənin onlarca məqaləsi ədibin əsərlərinin külliyyatına salınmamışdır. Qeyd edək ki, C.Məmmədquluzadənin sovet dövrü nəşrlərindən kənar qalmış əsərləri akademik İ.Həbibbəylinin axtarış söyləri ilə onun yenidən çap olunmuş əsərləri kimi külliyyatına salınmışdır.

Əziz Mirəhmədov, N.Axundov, Ş.Qurbanov, Ş.Hüseynov kimi publisistika tədqiqatçıları isə vaxtilə bu əsərləri üzə çıxarmağın cəzasını çəkmişlər.

Adətən elmi ədəbiyyatda klassika epiteti daha çox yüzilləri, minilləri əhatə edən sənət nümunələrinə şamil edilir. Həqiqətən də klassika ona görə qiymətlidir ki, onun postulatları, kamill üslubu, böyük ideyaları və bu ideyaların sənətkarçasına ifadə tərzii yüzillərin həqiqətinə, aktual problemlərinə və nəhayət, bu yüzillərin sənət nümunəsinə çevrilir. Bədii söz sənəti bu statusu qazanmaqda xeyli əlverişli imkanlara malikdir. Publisistika da söz sənətidir. Lakin ədəbi yaradıcılığın bu növü daha çox günün aktual problemlərini qələmə aldığına görədir ki, ünvanlı, konkret zamana və məkana aidliyi ilə uzunmüddətli ömrə sahib olmur. Ancaq tarixi təcrübə sübut edir ki, hər şey sənətkardan, onun ifadə tərzindən, qaldırdığı problemlərin cəmiyyət həyatında gərəklilik dərəcəsiindən çox asılıdır. Bu mənada "qəzet bir gün yaşayır" məlum tezi ətrafında mübahisə də etmək olar. Yəni, məsələn, XX əsrin əvvəllərində meydana çıxan qəzetimizin səhifələrində bəzən elə mövzular, elə bəşəri və xalqı problemlər öz əksini tapmış və bu əsərlər elə böyük, qüdrətli qələm sahibinə məxsus olmuşdur ki, həmin qəzetlərin adını da, özünü də bu gün belə yaşatmaqdadır.

Bu mənada Azərbaycanın jurnal publisistikasının da bəşəri və əbədi yaşarılığını təmin edən faktlar çoxdur. "Şərqi-Rus", "Həyat", "Tərəqqi" qəzetləri günün aktual məsələlərini qoyurdusa, "Füyuzat", "Molla Nəsrəddin" kimi jurnallar uzunmüddətli strateji mövzuları gündəmə gətirirdi. "Füyuzat" kimi ədəbi jurnalın XX əsrin əvvəllərində gündəmə gətirdiyi türkcülük ideyaları isə yüz ilin qadağalarını dəf edərək XX əsrin sonunda yeni təkənlə bir daha üzə çıxdı. Türkcülük və onun ifadəsinin klassik nümunələri "Füyuzat"ın səhifələrində parlaq yer almışdır. Bu jurnalda publisistika müasirlərdən ötrü bir məktəb səviyyəsindədir. Tədqiqatçı Ş.Vəliyev haqlı olaraq bu jurnalı "Azərbaycan ədəbi-mədəni həyatının inkişafı tarixində .. güclü ədəbi məktəb" (7.370.) adlandırır.

Xalqın milli dəyərləri, milli özünüdərk və azərbaycançılıq ideyaları "Molla Nəsrəddin" jurnalında və mollanəsrəddinçilər ədəbi məktəbində öz möhtəşəm ifadəsini tapmışdır. Bu böyük məktəblərin əsasında isə sözü birbaşa və daha böyük cəsarətlə üzə deyən əlahəzrət publisistika dayanır.

Azərbaycan publisistikası XX əsrin əvvəllərindəki səviyyəsi ilə heyrət doğurur. Həmin dövrdə Azərbaycanda baş verən ictimai-siyasi hadisələr, milli özünüdərk prosesinin güclənməsi, azərbaycançılıq ideyalarının qabardılması publisistikanın həm mövzu dairəsini, həm də sənətkarlıq keyfiyyətini yüksəklərə qaldırır.

O vaxtlar Bağçasarayda "Tərcüman" qəzetinin naşiri və baş redaktoru, türk dünyasının ilk milli mücahidlərindən biri İsmayıl bəy Qasıralı Ə.Hüseynzadənin ona göndərdiyi "Həyat" qəzetinin cildlənmiş nömrələrini alıb öz fikrini belə ifadə etmişdi: "Əziz qardaşım, ... "Həyat"ın həmiyi-həqiqəsi millətdir. Mən yalnız onun "Tərcüman"ıyam. Millət sənə daim hamı olur. Fəqət, yeganə şərtini unutma – hər nə yazacaq isən, qələmi üçqəpiklik qara mürəkkəbə batırma, ürəyinə batırıb qanı ilə yazı yaz. Sözüün ötr, vicdanlara yetər. Əks halda, bisəməre gələr, keçər, gedər".

İ.Qasıralının Ə.Hüseynzadəyə bu "rica"sı, bu "məsləhəti" və bu "vəsiyyəti" XX əsrin əvvəllərinin Azərbaycan publisistlərinin kredoşuna çevrilmişdir. Əli bəy Hüseynzadə özünün "Kaspi", "Həyat", "Füyuzat", "İrşad", "Tərəqqi" qəzetlərindəki publisistika nümunələrini məhz "ürəyin qanı" ilə yazmışdır. Onun "Azərbaycanda düşündüklərim", "Gənc türklər, yaxud gənc türkcülük nə deməkdir", "Azərbaycan padşahları" və s. onlarca yazısı Vətən, onun dərdləri ilə bağlı problemlərdən çıxış yolları kimi tarixin ibrat dərsələridir. Bu əsərləri ilə "Ə.Hüseynzadə tarixdir. Elə bir tarix ki, o yeni türk dünyasının həm yaradıcısı, həm də qurucusu idi". (8.27).

XX əsrin əvvəllərində yaşayıb-yaratmış publisistlərimizin yaradıcılığı bu günümüz üçün də çox aktual olaraq qalır. C.Məmmədquluzadə, Ö.F.Nemanzadə, Ü.Hacıbəyov, M.Şaxtaxtı, M.Ə.Rəsulzadə, N.Nərimanov, Ə. Hüseynzadə, Ə.Ağaoğlu... Bu böyük yaradıcı insanların adlarını sadaladıqca qurtarmır. Bu sıranı xalqa onun taleyi bəxş etmişdir. Bu xalqın ən ağır problemlərlə yükləndiyi çağında tale ona Cəlil Məmmədquluzadə kimi sözü birbaşa üzə deyən bir publisist yetirdi. Böyük Mirza Cəlilin xalqa yanamlığı bütöv bir nəslin həyat amalına çevrilmişdir. Bu mənada "Cəlil Məmmədquluzadə Azərbaycanda milli istiqlal ədəbiyyatının bayrağıdır və sərəkəsidir", habelə əsərləri ilə bədii-ictimai fikir tarixində azərbaycançılıq ideologiyasını yeni vüsətlə ortaya qoyan bir sənətkardır. Doğru olaraq C.Məmmədquluzadə yaradıcılığı "dərin, mənalı və həyacanlı bir Azərbaycannamə" adlandırılır. Bu mənada ədibin publisistikasının şah əsəri olan "Azərbaycan" məqaləsi milli oyanış və siyasi intibah dövrünün ... manifestidir". Həqiqətən də "Azərbaycan" məqaləsi – xalqımızın müstəqil və demokratik dövlət quruculuğu prosesindəki ümummilli vəzifələrin publisistik tərcümanı, carçısı, vətəndaşlıq harayının ifadəsidir...

Bu məqalə - Azərbaycanın vətəndaş ədibi Cəlil Məmmədquluzadənin mahir qələmi ilə çəkilmiş coğrafiyasının nadir publisist xəritəsidir" (İ.Həbibbəyli).

C.Məmmədquluzadə və Ö.F.Nemanzadənin yaratdığı "Molla Nəsrəddin" jurnalının publisistikası bir sıra cəhətləri ilə bu gün üçün daha aktual görünür. Çünki "Molla Nəsrəddin" və mollanəsrəddinçilər yatmış xalqı oyadır, özümüzü özümüze tanıdır, azərbaycanlıyı kamil görmək istəyirdilər.

Mollanəsrəddinçilərin informasiya sahəsində məhdud coğrafi əraziləri olmamışdır. Xüsusilə "Molla Nəsrəddin" jurnalında onlar Şərq Dünyasında baş verən hadisələrə çox həssas yanaşmışlar. Onlar islam dünyasının tam müstəqilliyi, azad və sivil olması uğrunda geniş mübarizə aparmışlar. Mollanəsrəddinçilər jurnalda informasiyanı bəzən publisistik təsir səviyyəsinə qaldırmışlar. Jurnalın lap ilk illərindən onun səhifələrində İran, Türkiyə, Pakistan, Hindistan, Misir hadisələri mühüm yer tutmuşdur. Məsələn, jurnalın 1906-cı il 4-cü nömrəsində dərc olunmuş "Mərakeş səltənətinə istiqlaliyyəti-tam verildi" kiçik bir informasiya digər qəzetlər üçün analitik yazılara yol açmışdır. Jurnalın 1906-cı il tarixli 5-ci nömrəsində "müşərərlərin yanından çoxunun İran əhli olduğu" bildirilir."İran əhli" jurnalda öz problemlərini gördüyünə görə ona müştəri çıxırdı.

Şərq dünyasına münasibətdə publisistikamızın ayrıca yeri var. Müsəlman şərq Azərbaycan publisistlərinin və xüsusilə "Molla Nəsrəddin" jurnalının yaradıcılığında xüsusi yer tutmuşdur. Jurnalın yaradıcısı və ideya rəhbəri Cəlil Məmmədquluzadə publisistikasında Azərbaycan Şərqi Pakistan, Misir, İran və s. kimi müsəlman ölkələrinin inkişaf kontekstində təqdim olunur. Onun yaradıcılığının bütöv məzmunu müsəlman dünyasının maariflənməsinə, inkişafına bağlıdır. Onun bir çox publisistik əsərində, o, cümlədən "Paklar" felyetonunda Şərq dünyasını inkişaf etmiş ölkələr sırasında görmək arzusu xüsusi vurğulanır. Müəllif İstanbulda çıxan "Tənin" qəzetində iki hacının Məkkə və Mədinə ziyarətindən qeydlərinə istinadən bu müqəddəs şəhərlərdə təmizliyə əməl edilməməsindən narahatlığını ifadə edir. Felyetonda belə bir sual qoyulur: "Bütün dünyanın müsəlmanlarının ən vacib, ən müqəddəs bir ziyarətə gahı olan mübarək şəhərləri öylə ədəmi nəzafət içində buraxarsaq, biza nə deyərlik? Nə desələr haqları olmaz?.." Və müəllif sualın cavabını da verir: "Yer üzünün cəmi müsəlmanlarının ən müqəddəs

bir ziyarətə bu tövr çirkində qalıb ətrafı üfunətləndirəndə, gör elədə bu millətin evi, həyəti, küçəsi və hətta məscidi nə halda olmalıdır?" (9.103). Bu səfərlərdə publisist müqəddəs Məkkəni və Mədinəni onların müqəddəsliyinə layiq təmiz saxlamağı təbliğ edir. Publisist bu faktı Azərbaycanın şəhər və kəndlərindəki eyni mənzərə ilə müqayisə edir və yenə də Azərbaycan onun əsas mövzu obyektı olur.

Cəlil Məmmədquluzadə "Şərq qadını" əsərində bütün Şərq qadınlarını oxumağa, maariflənməyə çağırır: "Ey şərq qadınları, oxuyun, oxuyun, oxuyun! Əgər oxuyub savad və elm qazansanız onda azadlığın qədrini bilərsiniz, onda xoşbəxtlik yolunu taparsınız. Oxumasanız qaranlıqda qalacaqsınız" (9.69).

Cəlil Məmmədquluzadənin məslək dostu Ömər Faiq Nəmanzadənin də publisistikasında Şərq mövzusu xeyli yer tutur. Xüsusilə "Şərqi - Rus" qəzetində bu mövzuya xeyli yer vermişdir. O, "əlində imkanı olan, ürəyində xalqa məhəbbəti olanlardan çox şey umur və onları dəyişən dünyada millətin inkişafına kömək etmələrini istəyirdi" (10.31).

Ömər Faiq Nəmanzadə "Şərqi Rus"dakı bir məqaləsində Pakistanın inkişaf surətini onun millətə məhəbbəti olan insanların fəaliyyətində gördüdü" (11.) Beləliklə, Azərbaycan publisistikası milli problemlərini ümummüsəlman və ümumxalq kontekstində götürərək, daha geniş yaradıcılıq fəaliyyəti göstərirdilər.

Dövrün publisist ziyalıları birləşməyi də bacarmışdılar. Ö.F.Nəmanzadə - Mirzə Cəlil birligliyi xalqın maariflənməsi işində misilsiz rol oynamışdır. Ömər Faiqin təkcə "Dərdimiz və dərmanımız" publisist yazısını oxumaq kifayətdir ki, onun bu günümüz üçün nə qədər aktualıq kəsb etdiyi anlaşılınsın. Bu yazıda böyük publisist müsəlmanların geriqləmə səbəblərini açıqlayır, Avropa mədəniyyətinə qovuşmaq istəyinin necə silni yerinə yetirildiyini ürək ağrısı ilə dilə gətirir: "Bir qisim kişilərimiz də var. Mədənilərin əsərlərini və o səbəblə də onların rəftarlarını, hallarını xoş görürlər, onlar kimi olmaq istəyirlər. Mədəniyyəti paltarda, dildə zənn edərək uzun arxalıqlarını, başmaqlarını çıxarıb jaket, dar çəkmə geyərlər, hər kəsin ildə yetdiyi indiki mərtəbəyə bunlar 15-20 manatla on dəqiqədə nail olurlar. Az vaxtda tərbiyəli meymunlar kimi yekə bir obrazovannı olub (qeyrətlərinə nəzər dəyməsin!) firəng köynəklərinin yaxasını qucaqlarına qədər çıxarırlar, amma qafalarından köhnə fikri, xəbərsizliyi çıxarmayırlar".

Görkəmli publisist dövlətçiləri, alimləri iş görməyə, maarif və mədəniyyətin qayğısına qalmağa dəvət edirdi. Publisistin "Nə üçün haqqımızı istəmiriz?", "Biz də vaxta görə çalışsaq", "Ağacı qurd içindən yeyər", "Məzlum ən böyük zalımdır", "İşğımız sönməyəcəkdir" və s. onlarca yazısı müasirlərimizin də ədəbi dərsləri ola biləcək sənətkarlıq səviyyəsindədir.

Dünya publisistikası təcrübəsində yazıçının bu sahədəki fəaliyyəti bir sıra xüsusiyyətləri ilə seçilir. Yazıçı publisistikası bədii publisistikanın ən önəmli, ən ustad nümunələrini ortaya qoyur. Bu publisistikada yazıçı sənədlə və birbaşa sənətkar sözlünü bədii detallar, daha inandırıcı faktlar, oxucuya ünvanlanmış fakt, məzmun və bir sıra digər keyfiyyətlər, hətta bədii üslubu daha mükəmməl ehtiva edən stilistika, leksikon elementləri ilə kamilləşdirir, sənət səviyyəsini yüksəldir. Azərbaycan yazıçı publisistikasında da belə nümunələrin sayı çoxdur. XIX əsrin ortalarında M.F.Axundzadə ilə başlayan, N.Vəzirova davam edən və XX əsrin əvvəllərində Y.V.Çəmənzəminli, C.Məmmədquluzadə, Ü.Hacıbəyov, M.S.Orudubadi, Ə.Haqverdiyev, Ə.Qəmkəsar, M.Ə.Möclüz və digərləri tərəfindən davam etdirilən yazıçı publisistikası milli özünüdərk, azərbaycançılıq prosesinin gücləndirilməsində mühüm rol oynamışdır.

Yusif Vəzir Çəmənzəminlinin "Kiyevdən məktublar"ndakı "İki ailə", "Zəruri məsələlər", "Azərbaycan muxtariyyəti", "Milli və mədəni irslərimiz" kimi əsərlər bu tip publisistikanın yaxşı nümunələrindəndir. M.S.Orudubadinin Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində - ermənilərin soyqırım faktlarının canlı reportajları səviyyəsində bu gün də öz aktuallığını saxlayan əvəzolunmaz "Qanlı illər" əsəri təkcə sarsıdıcı və tarixin şahidlik faktına çevrilən sənədliliyi ilə deyil, həm də bu faktların insan hissələrinə təsir edən, insanı intiqama səsləyən və erməni vəhşətinin miqyasını göstərən üslubu ilə də xüsusi maraq doğurur. Yaxud Ü.Hacıbəyovun 1918-

1920-ci illərdə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə "Azərbaycan" qəzetində dərc etdirdiyi silsilə publisistik yazıları - yazıçı publisistikasının ölməz nümunələridir. Bu əsərlərin sovet dönməsində yenidən çapı qəti qadağan edilmişdir. Əgər sovet dövründə Azərbaycan gənclərinin bu əsərlərə əlləri çatsaydı, indiki Qarabağ faciələrinə də yer qalmazdı. Çünki həmin əsərlər erməni xislətinin və İmperiya siyasətinin iç üzünü o zamankı oxucuya göstərmişdir.

Azərbaycanın müstəqillik əldə etməsi ilə klassik publisistikanın ən kəskin problemlər qoymuş nümunələri yenidən işıq üzə görməyə başlamışdır. M.S.Orudubadinin, Ə.Hüseynzadənin, Ə.Ağaoğlunun, Ü.Hacıbəylinin və başqa publisistlərin yenidən nəşr olunan əsərləri buna sübutdur.

Bu publisistika həmişə müasirdir, aktualdır, yeni yaradıcı ziyalılara ünvanlanan jurnalistika dərsləridir.

ƏDƏBİYYAT

1. Məmmədli C. "Azərbaycan publisistikası antologiyası" kitabına ön söz. Bakı, Şərq-Qərb, 2007, səh. 4, (688 səh.)
2. Aşırı A. "Azərbaycan mətbuatı tarixi". Bakı, Elm və Təhsil, 2009, səh.6 (296 səh)
3. Zamanov A. Bir yolun yolçuları. "Mollanəsrəddinçi şairlər" kitabına ön söz, Bakı, Yazıçı, 1986, səh. 6, (512 səh)
4. Rəsulzadə M.Ə. Mətbuat azadlığı. "İrani-növ" qəzeti, 28 aprel 1911.
5. Azərbaycanda milli mətbuatın yaradılmasının 125 illiyi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanı. "Xalq qəzeti", 30 mart 2005
6. Кузнецов И.В. Зеленина Е.В. Во имя России. Предсловие к книге «Публицистика русского зарубежье». М., Изд-во МГУ, 1999., ст. 36 (352 стр)
7. Vəliyev Ş. Füyuzat ədəbi məktəbi. Ankara, Ejdat yayımları, 2000, səh. 370 (388 səh.)
8. Bayramlı O. Görkəmli fikir dünyası. Əli bəy Hüseynzadənin "Seçilmiş əsərləri"ne ön söz. I cild, Bakı, Çarşoğlu, 2008, səh. 27 (580 səh.)
9. Məmmədquluzadə C. Əsərləri. VI cild, Bakı, Azərneşr, 1985.
10. Qurbanov Ş. Ömər Faiq Nəmanzadə. Bakı, Gənclik, 1992.
11. "Şərqi - Rus", 30 dekabr 1904.